

ara en diuen *gord de la guardiána* (1962).

Convençut que tot això havia quedat petrificat en la toponímia o colgat en els docs. d'arxiu, vaig fer un surt de sorpresa quan a Pobellà, tot recorrent les altes valls del Flamicell l'any 1959, el muntanyenc que em guiava, després d'assenyalar-me de baix estant el rocam ple d'avencs que en el poble ja m'anomenaren com *Es Forats des Zànes*, veient-me intrígat però silenciós, explicà espontàniament «antes diuen que hi havia *zànes*; les dones del poble feien por a les criatures dient que *les janes* les agafarien»; i les descriuí com un ésser estrany que «ere dona i no home». Una mica més al Nord, a Mont-ros, poblet també elevat pels serrats a l'esquerra del Flamicell, em digueren que «en lo Solà» hi ha *Lo Forat des Zànes*: hi apareixien encantades, que anaven a rentar, i s'hi veuen unes *pópes* (mamelles petrificades) que hi han quedat de «quan popaven les janes». Entre aqueixos pobles i Gerri, a Bretui, hi ha la «Casa la *zàna*», nom d'un camp per alt del poble, on no hi ha pas cap casa però sí una cova.²

No estic segur de no errar-me en sospitar que encara tenim això en una cobla popular menorquina: «Joana, guilana <galana>», / an es cap de cantó, / hi ha una *jana* / que fila cotó», Camps Merc. (*Folk. Men.* I, 102); ¿seria una anglesa (veg. supra *jans* <*Jobus*)? Però una dona que fila en un «cap de cantó» ens fa pensar més aviat en alguna filadora mítica. I encara el mateix, quan llegim la dita proverbial a Provença «sabe mounte dor *Jano*» que Mistral (en nota 2 al cant v de *Calendau*) explica «je sais la cachette de Jeanne», però com que tot seguit aclareix que és com dir «je sais où il y a de l'argent», més que en el nom d'una Joana qualsevol fa pensar que es refereixi a un amagatall de tresors en una «casa de jana».

Molts han pres, doncs, aquesta *jana* per una *Joana*. Dotzenes de vegades he sentit a pàgines de l'Alta Catalunya, alarmats per la durada excessiva i perillosa d'una cosa, com em deien «El temps passa i la Joana balla!»; i, com que cap no ha sabut explicar-me qui era aqueixa Joana, acabo per preguntar-me si no es tractava de la dansa fatídica i alarmant d'una *jana* (dona d'aigua o bruixa), a manera de les *Naiades tripudiantes* i les *Βάκχαι χορεύουσαι* dels clàssics.

En fi hi ha algun vell nom de lloc que deu contenir antiga documentació de derivats del terme. Al *Spill* del Vescomtat de Castellbò (any 1518), en descriure l'afrontació de Saurí amb Ancs (Pall., S. de la Vall d'Assua), entre la collada de les Forques i els Castellons d'Escrita, ja mirant cap a Llessui, posaven «a *Rochayano*, a la Rocha de la Trapa» (fº 120r.). El nom d'aqueixa *Trapa* fa creure que hi havia algun avenc o forat a terra, i l'altre nom d'aquestes cingleres es deu haver de descompondre en *Roca-Yano*. ¿Hi ha ací un masculí *dianus* com el que Simonet cita del Du C.? El que me'n fa dubtar és que no conec dades de tal ésser mític masculí, en textos de més vida que el llatí baix. I en canvi a la toponímia de la Vall de Boí i de les veïnes, no sols hi ha casos de genitius plurals en -ŌN en noms sorotàptics o cèltics (*Avencó* < ABINKŌN,

Pincaró < PENNO-KARIŌN), sinó també aplicats a mots llatins: *Ribampiedro* < RIPA PÉTRŌN 'ribast de les pedres', *Estanyo Finestro* < STALLO-FENESTRŌN, *Planamolín* (V. la meua monografia de Boí publicada en el *Bulletí Soc. d'Onomàstica*, 1983); i bastants més per Ancu, Barravés etc. ¿Seria, doncs, potser ROKKA DIANŌN 'roca de les Janes'?

El fr. ant. *genoische*, *genaiche*, 'bruixa', viu avui a Lorena, existia en el S. XII en el Migdia de França, jutjant pel derivat *genesquer* (-*scher*) aplicada a una alzina en el dept. d'Alts Pirineus, i a un faig en un altre de llemosí del mateix segle (*Mél. Ferd. Lot*, 1925, 737-742). M-L. (*REW*, 3732a), reparant que -*SCUS* no és sufix llatí, vol creure que sigui un mot enterament a part, d'origen cèltic, però jo no sabia separar *genoische* de *gene* DIANA. Es pot creure que sigui un *DIANESKA, derivat sorotàptic del nom de la deessa itàlica; potser encara més que en un sufix (cf. els innumbrables NLL sorotàptics formats amb un NP + -ASKO/ESKO/OSKO/USKO-), hem de creure en un creuament del ll. DIANA amb el seu sinònim sorotàptic NESKA (*EntreDL* I, 151, § 3; III, 228; cf. s. v. COFURNA); i no hem de tenir escrúpol en aquestes creacions híbrides, quan veiem en els ploms d'Arles (*EntreDL* II, 142ss.) tanta barreja de llatí, en un text sorotàptic de gent en vies de romanització, i on les deïtats llatines *Lares*, *Acca*, *Rbea*, les veiem ja adoptades per aqueixa gent pre-romana.

Ara bé, aquest DIANESKA de Bigorra, Llemosí i Lorena, també degué viure a la Catalunya primigènia, car un doc. de 1144 de prop d'Organyà (NL que també sembla de nissaga pre-romana indoeuropea), *BABL* VI, 393, esmenta uns *Pedrixs de Ganischera* que devem haver d'entendre Rocateres de *ganiskéra* (potser metaplasme d'un adjectiu *Roca Janesquera*). Cf. el cognom *Genescà*, que *AlcM* localitza sobretot en el Vallès i Bages (els dos tècnics *Genescà* n. c. l'a. 1800, pare i fill, el segon nascut a Ripoll).

¹ Les llegendes de fades que em contaren allà es referien a les «encantàries» de la Roca d'Anyué, que és bon tros més enllà, Isàvena amunt, ja a la ratlla de Les Pauils (1957). — ² No vaig poder comprovar si aquell home no deformava el nom en explicar-me que allà, com a nom precís d'aqueixa cova, en diuen *Lo Cabanot del Xino*, «perquè s'hi refugiava un *çino*». Faltava temps per explicar (sospito que deu ser un hipocorístic del porc, referint-se a un senglar que hi féu el cau). En relació amb el gall. *antaru-xaira* 'bruixa' que estudio en aquell article XANA del *DECH* crido l'atenció sobre un ross. ant. *+entiguera* que sembla tenir el mateix significat, hapax que trobo en un doc. de 1386 citat per l'*InuLC* (s. v. *llàdria*): «injuriavit eam vocando *beuda*, *entiguera*, *làdria* ---». No sé si hi pot haver relació amb els *antigons*, -*gots*, prehistòrics (ací vol. I, 328b15), o amb els *antergos* «ancianos» gallecs (*DECH* v, 850b13).

Janet, V. *jan* *Janeta*, V. *geneta* *Janfarines*, *janfosca*, *janfoscare*, *janfotre*, *janfutre*, V. *jan*